

UOT.598.3/4-15

Xəzər dənizinin Abşeron-Qobustan sahil zolağında qaraördək (*Aythya Boie*, 1822) və pəzdimdik (*Mergus Linn.*, 1758) cinslərinə daxil olan növlərin müasir vəziyyəti və say dinamikası

**Muxtarov H. Ş.¹, Babayev İ.R.², Hüseynov R.Ə.³,
Rəcəbova S.S.⁴**

AMEA Zoologiya İnstitutu^{1,2,4}, *Sumqayıt Dövlət Universiteti*³
*hafizmuxtarov@mail.ru*¹, *ilyasbabayev@mail.ru*²,
*rafiq.huseynov.59@mail.ru*³,
*recebova-sevinc@mail.ru*⁴

Məqalədə Xəzərin Abşeron-Qobustan sahil zolağında qaraördək və pəzdimdik cinslərinə daxil olan növlərin yaşayış yerləri, paylanması, sayı, statusu və onlara təsir edən antropogen və antropik amillər və onların müasir vəziyyəti haqqında məlumat verilir.

Açar sözlər: *Xəzər dənizi, Abşeron-Qobustan, qaraördək, pəzdimdik, yaşayış yeri, antropogen amillər, sayı, sıxlığı, qorunması.*

Giriş. Dünya miqyasında, o cümlədən, Azərbaycanda qaraördəklərin ovlanması və yaşayış yerlərinin insanların təsərrüfat fəaliyyəti üçün istifadə edilməsi nəticəsində onların sayı xeyli azalmışdır. Azərbaycanda isə pəzdimdiklərin sayı həmişə az olmuşdur. Bu cinslərə aid olan növlər ovçuluq və estetik əhəmiyyətindən başqa təbiətdə maddələr dövrənində və enerji çevrilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Eyni zamanda qaraördək və pəzdimdik cinslərinə daxil olan növlər su-bataqlıq biotoplarının bioloji indikatoru kimi də əhəmiyyətliyərlər.

1975-ci ildən Xəzər dənizinin səviyyəsinin artması Azərbaycanda su və sahil ekosistemlərinin strukturlarına və fəaliyyətinə ciddi təsir etmişdir. Xəzərin sahil zolağında müxtəlif tikinti işlərinin aparılması və digər antropogen amillərin təsiri ekosistemləri dəyişdirmiş, nəticədə quşların sayında, onların məskunlaşmasında yeniliklər meydana gətirmişdir.

Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunun cənub hissəsinin sahil zolağı Abşeron-Qobustan sahil suları sudaüzən quşların beynəlxalq əhəmiyyətə malik sayda toplantı yerlərindəndir. Burada qışda və miqrasiya vaxtı qaraördək cinsinin 4 növü (qırmızıbaş qaraördək-*Aythya ferina* Linn., 1758, ağgöz qaraördək-*A.nyroca* Guld., 1170, kəkilli qaraördək-*A.fuligula* Linn., 1758, dəniz qaraördəyi-*A.marila* Linn., 1761), pəzdimdik cinsinin isə 3

növü (nazik pazdimdik-*Mergus albellus* Linn., 1758, uzunburun pazdimdik-*M.serrator* Linn., 1758, böyük pazdimdik-*M.merganser* Linn., 1758) yaşayır.

Tədqiqat işinin əsas məqsədi qeyd edilən növlərin sayını, yayılmasını, yaşayış yerlərini və onlara təsir edən amilləri öyrənmək və onların qorunması üçün elmi əsaslandırılmış tədbirlər sistemi hazırlamaqdır.

Abşeron yarımadasının cənub və cənub-şərq davamını təşkil edən ada, rif və çaylar ümumi Abşeron arxipelaqı adını daşıyır. Arxipelaq dəniz neft istehsalında böyük mövqe tutur [3, 4]. Abşeron yarımadasının cənub hissəsində sahil xətti enlik istiqamətində uzanır. Şah burnudan qərbə doğru Hövsan burnu istiqamətində 25 km məsafədə uzanır. Daha sonra sahil bir qədər girintili-çıxıntılı olmaqla öz istiqamətini dəyişir və Sultan burnundan qərbə hilal şəkilli Bakı buxtasını əmələ gətirir.

Bakı körfəzi cənubda Bayıl dili, Nargin (Böyük Zirə), Vulf (Daş Zirə) və Plita (Tava), şərqdə Qum Zirə adaları ilə əhatələnmişdir. Səngəçal burnu Səngəçaldan başlayaraq sahil cənub və cənub-şərq istiqamətində uzanır və Ələt burnu ilə hədudlanır. Ələt burnu Səngəçaldan 13,5 km cənubda yerləşir.

Ərazidə intensiv neft və qazçıxarma işləri, özəl şirkətlər və fiziki şəxslər tərəfindən müxtəlif tikinti işləri aparılır. Nəticədə Xəzər dənizinin Azərbaycan hissəsinin Abşeron-Qobustan sahil zolağında qaraördək və pazdimdik cinslərinə daxil olan növlərin yaşayış yerləri və onlara təsir edən amillər tez-tez dəyişir. Ona görə də bioloji müxtəlifliyin tamlığını qoruyub saxlamaq üçün dəyişilmiş ekoloji şəraitdə hər bir quş növünün öyrənilməsi olduqca vacibdir.

Material və metodika

Tədqiqat işləri 2014-2016-cı illər Xəzərin Abşeron-Qobustan hissəsinin sahil zolağında qış mövsümündə aparılmışdır. Quşların yaşayış yerlərinin vəziyyəti müşahidə yolu ilə, sayı isə ərazi kvadratlara bölünərək nöqtəvi hesablama metodundan istifadə edilmişdir. Nöqtələr üçün sayğı aparılan ərazinin 5-10 m hündürlüyündə olan təpəciklər seçilmişdir. Quşlar 4 km məsafədə tam sayılmışdır. Quşların sayğısı ərazi kvadratlara bölündükdən sonra aparılmışdır. Kvadratların sahəsi qamışıqlarla zəngin olan su hövzələrində 0,2 km², akvatoriyalarda isə 18-20 km² götürülmüşdür.

Quşların populyasiya sıxlığına görə kateqoriyaları A.P.Kuzyakinə [7] və Q.T.Mustafayevə [8] əsaslanıb: 1 km² sahəyə 0,1-0,9 fərd düşən populyasiya nadir; 1-10 fərd düşən adi sayılı, həmin qədər sahəyə 10-dan çox fərd düşən populyasiya isə çoxsaylı qəbul edilir.

Tədqiqat zamanı teleskop, binokl, avtomaşın, mühərrikli və mühərriksiz qayıqlardan istifadə edilmişdir.

Nəticələr və onların müzakirəsi

Ədəbiyyat məlumatlarının analizi göstərir ki, Xəzər dənizinin Azərbaycan hissəsinin cənub sahil zolağının bütün ərazisində qaraördək və pazdimdik cinslərinə daxil olan növlərə aid xüsusi tədqiqat işləri aparılmamışdır. Digər tərəfdən, qaraördək və pazdimdik cinslərinə daxil olan növlərin yaşayış yerlərində Xəzər dənizinin Azərbaycan hissəsinin cənub sahil zolağında və ona həmsərhəd ərazilərdə son 20 ildə intensiv neft və qazçıxarma işləri aparılır, dövlət, özəl şirkətlər və fiziki şəxslər tərəfindən müxtəlif obyektlər tikilir. Şirkətlərə aid nəqliyyat və digər texniki vasitələrin fasiləsiz hərəkətində qaraördək və pazdimdik cinslərinə daxil olan növlərə neqativ təsir göstərir. Quşlar əsas toplanma yerlərində narahat edildiyindən, onlar qida ehtiyatı az olan digər ərazilərə köçür, ac qalaraq zəif düşür və sonda tələf olurlar.

Xəzər dənizinin Azərbaycan hissəsinin cənub sahil zolağında qaraördək və pazdimdik cinslərinə daxil olan növlərin yaşayış yerləri və onlara təsir edən amillər tez-tez dəyişdiyindən 5-10 il əvvəl quşların sayı və yayılması haqqında verilən məlumatlar artıq tarixi xarakter daşıyır. Buna görə də tədqiqat işləri dəyişmiş ekoloji şəraitə uyğun olaraq müntəzəm aparılmalıdır.

Qırmızıbaş qaraördək. Cədvəl 1-dən göründüyü kimi, Xəzər dənizinin Abşeron-Qobustan həmsərhəd sahil sularında 2014-2016-cı illərdə qırmızıbaş qaraördəyin ümumi sayı 17400 fərd olub: 2014-cü ildə 6000, 2015-ci ildə 6300, 2016-cı ildə 5100 fərd olub. Sıxlığı ardıcıl olaraq, 2014-cü ildə (10 km²-də) 206,1, 2015-ci ildə 216,4, 2016-cı ildə isə 175,2 fərd olub. Orta hesabla 10 km² sahədə qırmızıbaş qaraördəyin sıxlığı 199,3 fərd təşkil edir.

Ağgöz qaraördək. Bu növün sayı (2014-cü ildə 6, 2015-ci ildə 28 fərd) Azərbaycanda və dünya miqyasında nadir növ kimi azsaylıdır (1 km² sahədə sıxlığı 0,1; 0,2 fərd təşkil edir) [1]. Azərbaycanın "Qırmızı Kitab"ına və Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqının Qırmızı Siyahısına [5] daxildir. Xüsusi qorunma statusuna malikdir.

Kəkilli qaraördək. Bu növün sayı 2014-2016-cı illərdə 56500 fərd olub: 2014-cü ildə 16000, 2015-ci ildə 22500, 2016-cı ildə isə 18000 fərd olub. Sıxlığı ardıcıl olaraq, 549,8; 773,1; 618,5, orta hesabla 647,2 fərd təşkil edir. **Dəniz qaraördəyinin** sayı 2014-2016-cı illərdə 548 fərd olub: 2014-cü ildə 28, 2015-ci ildə 250, 2016-cı ildə isə 270 fərd olub. Sıxlığı ardıcıl olaraq, 0,9; 8; 9, orta hesabla 6 fərddir.

Cədvəl 1

Xəzər dənizinin Abşeron-Qobustan həmsərhəd sahil sulaqlarında qaraördək və pəzdimdik cinslərinə daxil olan növlərin say dinamika (291 km²-də)

İllər Növlərin adı	2014		2015		2016		Orta hesabla	
	Sayı	Sıxlığı 10 km ²	Sayı	Sıxlığı 10 km ²	Sayı	Sıxlığı 10 km ²	Sayı	Sıxlığı 10 km ²
Qırmızıbaş qaraördək	6000	206,1	6300	216,4	5100	175,2	5800	199,3
Ağgöz qaraördək	6		28					
Kəkilli qaraördək	16000	549,8	22500	773,1	18000	618,5	18833,3	641,1
Deniz qaraördəyi	28	0,9	250	8	270	9	182	6
Cəmi	22.034	756,8	29.078	997,5	23370	802,7	24.815,3	846,4
Nəzik pəzdimdik	210	7,2	410	14	370	12,7	330	11,3
Uzunburun pəzdimdik	200	6,8	315	10,8	310	10,6	275	9,4
Böyük pəzdimdik	7	0,2	41	1,4	57	1,9	35	1,2
Cəmi	417	14,2	766	123,4	737	23,2	640	21,9

Nazik pазdimdiyin sayı 2014-2016-cı illərdə 990 fərd olub: 2014-cü ildə 210, 2015-ci ildə 410, 2016-cı ildə isə 2370 fərd olub. Sıxlığı ardıcıl olaraq, 7,2; 14; 12,7, orta hesabla 11,3 fərddir.

Uzunburun pазdimdiyin sayı 2014-2016-cı illərdə 825 fərd olub: 2014-cü ildə 200, 2015-ci ildə 315, 2016-cı ildə isə 310 fərd olub. Sıxlığı ardıcıl olaraq, 6,8; 10,8; 10,6, orta hesabla 9,4 fərddir.

Böyük pазdimdiyin sayı 2014-2016-cı illərdə 83 fərd olub: 2014-cü ildə 7, 2015-ci ildə 41, 2016-cı ildə isə 57 fərd olub. Sıxlığı ardıcıl olaraq, 0,2; 1,4; 1,9, orta hesabla 1,2 fərddir (Cədvəl 1).

Ədəbiyyat məlumatlarına görə, böyük pазdimdik Azərbaycanda heç bir neqativ təsir olmadan həmişə azsaylı olub [2, 3, 4].

Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunun cənub hissəsinin sahil zolağında qaraördək və pазdimdik cinslərinə daxil olan növlər, onların yaşayış yerləri, antropogen, abiotik və biotik amillərin neqativ təsirinə daima məruz qalırlar. Bu amillərin təsiri quşların yayıldığı ərazi daxilində müxtəlif formalarda olur.

Abşeron-Qobustan sahil zolağı. Burda su və sahil quşlarının yaşayış yerləri, əsasən, Xəzərin sahil sularından ibarətdir. Xəzərin sahil sularına həmsərhəd nəmli qumsallıqlar, laqunlar, gölməçələr, çoxsaylı göllər Şahdili sahil zolağı (Abşeron Milli Parkı) istisna olunmaqla antropogen amillərin təsirindən (neft, mədən və məişət suları ilə çirkləndirmə, neft və qazçıxarma işlərinin aparılması, neft və qazın nəql edilməsi, özəl şirkətlər və fiziki şəxslər tərəfindən intensiv tikinti işlərinin aparılması) quşların yaşayışı üçün yararsız hala salınmışdır.

Şahdili sahəsi. Sudaüzən quşların yaşayış yerləri dənizin daxilinə doğru 10 km (eni 600 m) uzanmış quru ərazidəki laqunlardan, qamışlıqlardan və bu quru ərazini əhatə edən dənizin dayaz sularından ibarətdir. Ərazi neftlə çirkləndirilməmişdir, xüsusi qorunma statusuna malikdir (Abşeron Milli Parkı). Qanunsuz ov halları müşahidə olunmur. Küləkli günlərdə quşlar ərazini tərk etmir və dənizin daxilinə doğru uzanmış quru ərazini gah şimal, gah şərq hissələrində, gah da laqunlarda böyük toplantılar əmələ gətirirlər. Abşeron-Qobustan sahil sularında 2014-2016-cı illərdə qeydə alınan qaraördək cinsinə daxil olan quşların ümumi sayının 52,7 %-i, pазdimdik cinsinə daxil olan növlərin isə 49,3 %-i burada məskunlaşmışdır (Cədvəl 2). 2014-2016-cı illərdə yalnız qırmızıbaş qaraördəyin, kəkilli qaraördəyin və uzunburun pазdimdiyin sayı əraziyə Ramsar statusunun verilməsi üçün müəyyən edilmiş 1 %-li həddi aşıb keçmişdir (Cədvəl 2).

Türkan-Hövsan sahəsi. Quşların yaşayış yerləri, əsasən, dənizin dərin su sahələrindən ibarətdir. Burada qanunsuz ov halları və mühərrikli qayıqların fasiləsiz hərəkəti müşahidə olunur. Dənizin sahil zolağında özəl şirkətlər və fiziki şəxslər tərəfindən intensiv tikinti işləri aparılır.

Küləkli günlərdə quşların daldalanma yerləri olmadığı üçün başqa ərazilərə uçub gedirlər. Abşeron-Qobustan sularında 2014-2016-cı illərdə qeydə alınan quşların ümumi sayının 2 %-i burada məskunlaşmışdır (Cədvəl 2). Tədqiq olunan növlərdən heç birinin əraziyə Ramsar statusunun verilməsi üçün müəyyən edilmiş 1 %-li həddi aşıb keçməmişdir.

Zığ sahəsi. Sudaüzən quşların yaşayış yerləri dənizin açıq sularından ibarətdir. Bibiheybət körfəzi tamamilə, Bakı körfəzinin isə tam əksər hissəsi neft və məişət suları ilə çirkəndirilərək quşların yaşayışı üçün yararsız hala salınmışdır. Yalnız Qum adası ilə Hövsan burnu arasında dənizin sahil suları nisbətən təmiz qalmışdır. Nəqliyyat vasitələrinin fasiləsiz hərəkəti, qanunsuz ov halları müşahidə olunur. Quru ərazidən dənizin daxilində doğru uzanan çıxıntılar və Qum adasını materiklə birləşdirən bənd quşların yemlənməsi və küləkli günlərdə digər ərazilərə uçub getməməsi üçün əlverişli olan xırda buxtalar əmələ gətirirlər. 2014-2016-cı illərdə Abşeron-Qobustan sahil sularında qeydə alınan quşların ümumi sayının 5,7 %-i burada məskunlaşmışdır (Cədvəl 2). Tədqiq olunan növlərdən heç birinin sayı əraziyə Ramsar statusunun verilməsi üçün müəyyən edilmiş 1 %-li həddi aşıb keçməmişdir.

Putə sahəsi (DÖZ-ə yaxın laqunlar da daxil olmaqla). 2014-2016-cı illərdə sudaüzən quşların yaşayış yerləri dənizin dayaz sularından və Dərin Özüllər Zavoduna yaxın yerləşən laqunlardan ibarət olub. Sahənin cənub hissəsində quru ərazinin dənizin daxilində doğru uzanan çıxıntıları çoxlu xırda buxtalar əmələ gətirirlər. Küləkli günlərdə quşlar sahəni tərk etmədilər. Kiçik buxtalarda və laqunlarda məskunlaşdılar. 2002-2006-cı illərdə Abşeron-Qobustan sahil zolağında qeydə alınan quşların ümumi sayının 26,6 %-i, 11 %-i 2014-2016-cı illərdə burada məskunlaşmışdır. 2003, 2005 və 2006-cı illərdə qırmızıbaş qaraördəyin, kəkilli qaraördəyin sayı əraziyə Ramsar statusunun verilməsi üçün müəyyən edilmiş 1 %-li həddi aşıb keçmişdir.

Səngəçal sahəsi. Sudaüzən quşların yaşayış yerləri dənizin geniş dayaz sahil sularından, xırda laqunlardan və qamışlıqlardan ibarətdir. Minlərlə sudaüzən quşun miqrasiya və qışlama vaxtı yaşayış yeri olan Səngəçal sahil zolağında ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən özəl tikinti işləri aparılır.

Sahənin cənub hissəsində müxtəlif neft obyektləri və dənizin daxilində doğru uzanan bəndlər tikilib, müəyyən sahələri neftlə çirkəndirilib. Dənizin açıq sahil sularında mühərrikli qayıqların fasiləsiz hərəkəti müşahidə olunur. 2002-2006-cı illərdə Abşeron Qobustan sahillərində qeydə alınan quşların ümumi sayı 3,1 %-i burada məskunlaşmışdır. Yalnız kəkilli qaraördəyin sayı 2002-2004-cü illərdə əraziyə Ramsar statusunun verilməsi üçün müəyyən edilmiş 1 %-li həddi aşıb keçir. Lakin antropogen amillərin neqativ

təsirindən burda sahil ekosistemləri tamamilə yoxolma təhlükəsindədir. 2014-2016-cı illərdə tədqiq olunan növlərin Abşeron-Qobustandakı quşların ümumi sayının 2 %-i burada məskunlaşmışdır (Cədvəl 2). Qeyd edilən növlərdən heç birinin sayı 1 %-li həddi aşıb keçməmişdir.

Qobustan sahəsi. Sudaüzən quşların yaşayış biotopları, əsasən, dənizin dayaz açıq sahil sularından və sahildə ensiz zolaq şəklində yerləşən qamışıqlardan ibarətdir. Mühərrikli qayıqların vaxtaşırı hərəkəti və qanunsuz ov halları müşahidə olunur. Küləkli günlərdə quşların daldalanmağa yerləri olmadığı üçün onlar başqa ərazilərə uçub gedirlər. 2014-2016-cı illərdə Abşeron-Qobustan sahillərində tədqiq etdiyimiz quşların ümumi sayının 28,4 %-i burada məskunlaşmışdır (Cədvəl 2). 2014-2016-cı illərdə yalnız kəkilli qaraördəyin sayı əraziyə Ramsar statusunun verilməsi üçün müəyyən edilmiş 1 %-li həddi aşıb keçmişdir [6].

Ələt sahəsi. Quşların yaşayış yerləri dənizin dayaz geniş açıq su sahələrindən ibarətdir. Şimal-şərq hissəsində Gil adası yerləşir. Küləkli günlərdə istiqamətindən asılı olaraq quşlar adanın müxtəlif tərəflərində daldalanır və uçub başqa ərazilərə getmirlər. Dayaz su sahələrinin əksər hissəsində mühərrikli qayıqların hərəkəti mümkün deyil və qanunsuz ov halları az müşahidə olunur. 2002-2006-cı illərdə Abşeron-Qobustan sahillərində qeydə alınmış quşların ümumi sayının 16,8 %-i burada məskunlaşmışdır. 2003 və 2006-cı illərdə qırmızıbaş qaraördəyin, 2002-2006-cı illərdə kəkilli qaraördəyin sayı əraziyə Ramsar statusunun verilməsi üçün müəyyən edilmiş 1 %-li həddi aşıb keçmişdir. 2014-2016-cı illərdə isə tədqiq etdiyimiz növlərdən heç birinin sayı 1 %-li həddi aşıb keçməmişdir və onların Abşeron-Qobustandakı ümumi sayının 2,3 %-i bu sahədə məskunlaşmışdır (Cədvəl 2).

Nəticə və tövsiyələr

Məlumatların analizindən aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

1. Müəyyən edildi ki, Xəzərin Abşeron-Qobustan həmsərhəd sahil sularında qırmızıbaş və kəkilli qaraördəklər çoxsaylı, dəniz qaraördəyi adisaylı, ağgöz qaraördək, nazik və uzun pazdimdiklər nadir, böyük pazdimdik isə yoxolma təhlükəsindədir.

2. Xəzərin Şahdili, Qobustan həmsərhəd sahil suları beynəlxalq əhəmiyyətə malik olub qırmızıbaş və kəkilli qaraördək növlərinin toplantı yerləridir.

3. Pazdimdik cinsinə daxil olan növlər antropogen təsirlərdən asılı olmayaraq Xəzərin Abşeron-Qobustan sahil sularında həmişə azsaylı olmuşdur.

Cədvəl 2

Qışda Xəzərin Azərbaycan sektorunun cənub hissəsində Abşeron–Qobustan sahil sularının ayrı-ayrı sahələrində qaraördək və pəzdimdik cinslərinə daxil olan növlərin paylanması (2014-2016-cı illər)

Sahələr Növlərin adı	Şahdili	Türkan- Hövsan	Zığ	Putə buxtası DÖZ-a yaxın laqunlar	Səngəçal	Qobustan	Ələt	Cəmi	1 %-li hədd (44, 45)
Qurmızıbaş qaraördək	4000	0	0	300	100	1000	400	5800	3500
Ağgöz qaraördək	7	0	0	0	0	4	0	11	1000
Kəkili qaraördək	9000	500	1400	1400	400	6000	133	18833	2000
Dəniz qaraördəyi	82	0	18	0	0	52	30	182	1500
Qaraördək cəmi	13089	500	1418	1700	500	7056	563	24826	
Nazik pəzdimdik	160	0	40	0	0	100	30	330	300
Uzunburun pəzdimdik	161	9	30	0	0	81	4	285	100
Böyük pəzdimdik	0	9	6	0	0	9	11	35	200
Cəmi	321	18	76		0	190	45	650	

4. Xəzərin Abşeron-Qobustan sahil zolağı intensiv antropogen təsirlərə məruz qaldığından Puta (Dərin Özüllər Zavoduna yaxın laqunlar da daxil olmaqla), Səngəçal, Ələt sahil suları qaraördəklərin beynəlxalq əhəmiyyətə malik sayda toplanı yeri kimi əhəmiyyətini itirmişdir.

Xəzərin Azərbaycan sektorunun cənub sahil zolağında qaraördək və pəzdimdikləri qoruyub saxlamaq və saylarının artmasına nail olmaq üçün aşağıdakı göstərilən tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir:

1. Abşeron Milli Parkının sahəsini genişləndirmək;
2. Xəzərin Abşeron-Qobustan sahil zolağında sudaüzən və sahil quşlarının yaşayış yerlərində özəl şirkətlər və fiziki şəxslər tərəfindən tikinti işlərinin aparılmasını qanunla qadağan etmək;
3. Dəniz qaraördəyi və pəzdimdikləri quşların ov siyahısından çıxartmaq;

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitab”, IV Bölmə. Quşlar (Aves), Bakı, 2013, s. 261-405.
2. Babayev İ.R. Azərbaycanın cənub–şərqində su–bataqlıq quşlarının yaşayış yerlərinin müasir vəziyyəti. Görkəmli alim və ictimai xadim, akademik H.Əliyevin 95 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi praktiki konfransın tezisləri. “El–Alliance” şirkəti, 2002, s. 272–273.
3. Babayev İ.R. Xəzər dənizinin Azərbaycan sahil zolağının cənub hissəsində su–bataqlıq quşları//Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyevin 80 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi praktiki konfransın tezisləri. Bakı, 2003, s. 144-146.
4. Babayev İ.R., Əsgərov F., Əhmədov F.T. Bioloji müxtəliflik: Xəzərin Azərbaycan hissəsinin sudaüzən quşları. Kitab. Nurlar nəşriyyat–Poliqrafiya mərkəzi, Bakı, 2006, 69 s.
5. Babayev İ.R., Abbasov A.N. Qızılağac Dövlət Qoruğunda sudaüzən quşların qışlamada sayı, yayılması və onlara təsir edən amillər. Məqalə. Zoologiya İnstitutunun əsərləri, XXVIII cild II (məqalələr toplusu). Bakı, “Elm” nəşr., 2006, s. 123-131.
6. Babayev İ.R. Xəzərin Abşeron-Qobustan sahil zolağında qışda sudaüzən quşların əsas toplanı yerləri, sayı və onlara təsir edən amillər. Məqalə. Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin əsərləri. 2-ci cild (məqalələr toplusu). Bakı, “Elm”, 2010, s. 816-824.
7. Кузякин А.П. Зоогеография СССР. Уч.Зап.Моск.пед.Ин-та.Том IX.М., 1962, 182 с.
8. Мустафаев Г.Т. Птицы наземных экосистем Азербайджана. Автореф. док. дис., Москва, МГУ, 1985, 54 с.

The Current (in Winter) State and Number Dynamics of the Species From the Genera Diving Ducks (*Aythya* Boie., 1822) and Merganser (*Mergus* Linn., 1758) in the Coastline of the Absheron-Gobustan of the Caspian Sea

The article contains information about the habitats, distribution, number, status of the species from the genera diving ducks and merganser and the anthropogenic and antropic factors affecting them and about the current state of them in the coastline of the Absheron-Gobustan of the Caspian sea.

Современное состояние и динамика численности Родов уток чернет (*Aythya* Boie., 1822) и крохаль (*Mergus* Linn., 1758) в зимний период на побережье Абшерон-Гобустана Каспийского моря

В статье приводится информация о местообитании, распространении, количестве, статус видов, уток чернет и крохаль, и влияющих на них антропогенных и антропийных факторов и об их текущем состоянии на водах Каспийского моря, на побережье Абшерон- Гобустана.